

Uygulamalı Antropolojinin Gelişimine Genel Bir Bakış

Urungu Akgül*

Özet

Uygulamalı Antropolojinin gelişimi, sistematığının, uzmanlarının, meslek örgütleri ve kurumlarının neredeyse tamamıyla birlikte Birleşik Devletler ve Birleşik Krallığın koloni coğrafyasında gerçekleşmiştir. Başlangıçtaki işlevleri yalnızca kültürel bilgi toplayıcısı olarak tanımlanan sosyal antropologlar 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra karar vericiler ve politika oluşturucular olarak çalışmaya başlamışlardır. Günümüzde ise sosyal antropologların birincil önceliği birlikte çalıştıkları dezavantajlı ve yerli grupların haklarını korumaktır. Bu amaca yönelik olarak, ulusal antropoloji birliklerince etik bildirgeleri yayımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uygulamalı antropoloji, antropoloji tarihi, antropoloji etiği
A General View to the History of Applied Anthropology

Abstract

The development of applied anthropology took place with its systematic, experts, associations and institutions in United States and in the colonial territories of United Kingdom. Social anthropologists, whose primordial functions defined as cultural data collectors, after the second half of twentieth century have started to work as decision and policy makers. Today, the first priority of social

---

* Dr.,Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü e-mail: urungu.akgul@gmail.com

anthropologists is to save the rights of the local and indigenous groups, which they work together. For this purpose, ethic declarations have been published by national anthropology associations.

Key Words: *Applied Anthropology, history of anthropology, anthropological ethics*

Giriş

Antropoloji tarihine dair farkındalık, uygulamalı ve teorik alanın birbirinden farkını ortaya koyabilmek açısından olduğu kadar, uygulamalı ve teorik antropologlar arasında var olan öncüllük ve önceliklilik sorununun anlaşılabilmesi ve yumuşatılabilmesi açısından da önemlidir. Unutulmaması gereken nokta, teorik antropolojinin pek çoklarıncaya uygulamalı antropolojinin öncülü ve var olma nedeni olarak görülmeye devam etmesine karşın, teorik alanın tarihinin aslında uygulamaya dayandığıdır.

Bu yanılsamanın ana nedeni, uygulamalı antropolojinin özellikle de ilk dönemlerinde, geleneklere uygun bir tarzda yazıya geçirilip basılı bir “akademik literatür” haline getirilmemiş olmasıdır. Uygulamalı antropolojinin külliyatı, doğrudan “göz önünde olmayan bir literatürdür¹”. Dolayısıyla teorik alanın tarihi, var olan literatür üzerinden incelendiğinde, uygulamalı antropolojinin tarihi gelişimi ve antropoloji disiplinin şekillenmesindeki rolü, bizzat söz konusu literatürün dokümanları tarafından görmezden gelinmiş olur. Antropolojinin tarihine dair farkındalığın önemini Foster (1969: 181) şöyle tanımlar: “Geniş antropoloji disiplini içinde yer alan uygulamalı antropolojinin güncel form ve alanlarının önemi, yalnızca

---

¹ “Göz önünde olmayan literatür” tanımlaması, Clark ve van Willigen’in uygulamalı antropoloji alanında dokümantasyon ve bilgi yönetimi konusunu incelerken önerdikleri “fugitive literature-kaçak(firari) literatür” tanımının karşılığı olarak kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Clark, B., van Willigen, J. “Documentation and Data Management in Applied Anthropology”, *Journal of Cultural and Educational Futures* 2(2-3) s:23-27, 1981

onun gelişiminin her aşamasının bilgisine tek tek sahip olunarak anlaşılabilir”.

Uygulamalı Antropoloji Tarihçesi

Uygulamalı Antropolojinin tarihi, antropologların geçmiş çalışmaları temel alınarak incelendiğinde, kabaca birbirinin ardılı beş aşamadan geçtiği görülür. Bunlar, “antropoloji disiplini öncesi dönem²”, “uygulamalı etnoloji dönemi”, “federal servis dönemi”, “rol-değer kazanma dönemi” ve “politika araştırma-oluşturma dönemi” olarak sıralanabilir.

Antropoloji Disiplini Öncesi Dönem

1860’lı yıllara kadar yapılan, antropoloji disiplini öncesi döneme ilişkin çalışmalar, politika oluşturma ve yönetim tarzını belirleme konularında ortaya çıkan sorunların çözümlenebilmesi düşüncesine dayalı olarak, veri sağlanabilmesi amacıyla kültürler arası ilişkilerin ve farklılıkların araştırılmasından ibrettir.

Herodot (yaklaşık M.Ö. 485-425 ya da Lafitau (1671-1746) gibi erken dönem kültür betimleyicileri incelendiğinde, çalışmalarının temel itici gücünün somut amaçlara yönelik çözümler sunmak olduğu görülür. Buradan hareketle, disiplin öncesi dönemi kapsayan bütün kültür tetkiki çalışmalarını uygulamalı antropoloji çalışmaları olarak nitelemek doğru olacaktır. Zira Herodot’un çalışması, olası düşmanlar ve mevcut yönetim altında yaşayan halklar hakkında bilgi sağlamak, Lafitau’nunki ise ticaret ve pazarlama planlarının geliştirilebilmesi için veri toplamak amacıyla yapılmışlardır. Daha geç dönemlerde, kültür tetkiklerinin, yerleşik ve kabul edilmiş politik,

---

² Kastedilen Antropolojinin uluslararası düzeyde henüz akademik bir disiplin olarak tanımlanıp kabul görmediği dönemdir.

sosyal, felsefi ve teolojik sistematiklerin korunması, desteklenmesi ve sağlamlaştırılması amaçlarına yönelik araştırma verisi toplanmasında kullanıldığı da olmuştur. “Thomas Aquinas (1225-1274) arabalık ilişkileri ve ensest kuralları üzerine yazmış olsa da aslında denediği, kilisenin geçerli saydığı evlilik kurallarını desteklemektir.” (Honigmann 1976: 2)

Bu dönemin en belirleyici özelliklerinden biri de, koloni yönetimlerine yardımcı olmak maksadıyla, o coğrafyalarda temel kültür araştırmaları yapabilecek kişilerin görevlendirilmesi ve organizasyonların kurulmasıdır. İlk örneklerden birini, “Francis Buchanan’ın 1807 yılında East India Company³ tarafından Bengal’deki yaşam ve kültürü çalışmak üzere atanması” (Sachchidananda 1972) oluşturur. Kolonileşmenin en şiddetli yaşandığı yıllar olması nedeniyle kültürler arası iletişim de sürekli gelişmiş, buna bağlı olarak, söz konusu coğrafyalarda yaşayan yerel halkın refahı ile ilgili kaygılarda giderek artmıştır. “Bu, 1838 yılında Londra’da kurulan Aborijinleri Koruma Derneği gibi oluşumların ortaya çıkmasına bakılarak da gözlenebilir” (Keith 1917; Reining 1962).

Sonuç olarak, bugünden bakıldığında disiplin öncesi dönemin kültür tetkiki uygulamalarının yöntemlerini algılayabilmek oldukça zordur. Dönemin çalışmalarına ilişkin belgeleme yetersizdir. Bu yetersizlik durumu, o dönemde kullanılan yaklaşımların ruhunu anlamayı zorlaştıran bir etkendir. Gözden kaçırılmaması gereken nokta, disiplin öncesi dönemde antropolojinin çok önemli bir uygulama ayağının olduğudur. Bu da uygulamalı antropolojinin genel antropoloji içinden ve sonradan geliştiği tezini çürütür. Kabul edilebilir önerme, disiplin öncesi dönemdeki antropologların çok büyük bir bölümünün kariyerlerini kültür tahlilcisi olarak atandıkları uygulamalı alan üzerinden geliştirdikleridir. Disiplin öncesi dönem, Voget’in (1975: 115) de desteklediği gibi, 1860 yılında antropolojinin ayrı bir bilim dalı olarak ortaya çıkması ile son bulmuştur.

---

³ East India Company: Doğu Hindistan Şirketi

Uygulamalı Etnoloji Dönemi

Antropolojinin ayrı bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkışı ile birlikte, sonraki yetmiş yıllık uygulamalı etnoloji döneminin çalışma yöntemi de kendiliğinden ortaya çıkmış oldu. Uygulamalı antropologlar bu yetmiş yıllık dönemde, hükümetlerin ya da özel kuruluşların yönetim faaliyetlerini desteklemek için, araştırmacı uzmanlar ya da eğitici personel olarak çalışmışlardır. “Bunlardan büyük bölümü de dâhili ve harici koloni popülasyonları üzerinde doğrudan yönetsel bir kontrol kurulmasını desteklemek için çaba göstermişlerdir” (van Willigen 1986: 20). Hükümetler ya da özel kuruluşlar için çalışma motifi uygulamalı antropologlarca aynen korunarak daha sonraki yıllarda kalkınma programlarında kullanılmıştır. Vurgulanması gereken nokta, antropologların bu organizasyonlarda yalnızca politika oluşturma sürecinde ya da problem çözümünde kullanılmak üzere veri toplama işiyle sınırlı bir sorumluluklarının olduğudur. Antropologlar çok az sayıdaki örnekte doğrudan karar verici ya da yönetici pozisyonlarında çalışmışlardır.

Uygulamalı etnoloji dönemi yetmiş yıllık uzun bir dönemi kapsamakla birlikte, bu süreçte uygulamalı antropologların durumlarında önemli değişiklikler olmamıştır. Uzun yıllar etkinliğini sürdüren kültürel evrim teorisinden 1920’li yıllardaki teorik çeşitliliğe geçiş dönemini de kapsayan bu süreçte, asıl tatmin edici ilerleme, üniversitelerde pozisyonların açılması, dernek ve meslek birliklerinin kurulmaya başlaması, konuyla ilgili süreli ve süresiz yayınların yaygınlaşması gibi gelişmelerle, kurumlarını ve organizasyonlarını oluşturmaya başlayan teorik antropoloji alanında kaydedilmiştir. Yine de bütün bu gelişmelere karşın, uygulamalı etnoloji döneminde antropolojik bilginin kullanımına ilişkin yaklaşımlarda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu dönem antropologlarının büyük bölümünün

temel ilkesi, araştırmalarda bağlayıcı değerlerden baęımsız⁴ araştırmalar yürütmektir.

Antropologlar, antropologların yasal olarak danışmanlık dışında bir rolü üstlenemeyeceklerini ileri sürerler. Bu bakış, uygulamalı antropolojinin gelişimi içinde kendine özgü olan bu dönemin sonlarına değin defalarca ve etkili biçimde ileri sürülmüştür. Bu durumun özünde yatan basitçe şudur ki, antropolog rolünü araştırıcı, danışman ve eğitici olmanın ötesine taşıdığında, artık antropolog değil, başka tür bir uzmanlıkla hizmet veren biri olur. (Van Willigen 1986: 21)

Uygulamalı etnoloji döneminde, Birleşik Devletlerde antropolojinin kendini göstermesi ile ortaya çıkan ilk kurum, günümüzde bir enstitüye dönüşen BAE (Bureau of American Ethnology⁵) olmuştur. BAE esas itibari ile Birleşik Devletler hükümetinin politika araştırma birimi olarak çalışması için görevlendirilmiş bir kuruluştur. Bu kuruluş amacı, BAE'nin ilk yıllık raporunda da "... yerli işlerinin yönetilmesinde pratik değerlere dönüşebilecek sonuçlar üretmek" (Powell 1881) ifadesi ile belirtilmiştir. BAE'nin etkinlik gösterdiği bu dönem için kullanılan "uygulamalı etnoloji" adlandırması da "ilk kez BAE'nin 1902 tarihli yıllık raporunda, BAE'nin politika oluşturma konusundaki taahhütlerine dair bir tartışmada, James Mooney tarafından kullanıldı" (Hinsley 1976). BAE'nin kuruluşu Birleşik Devletlerin bazı koloni yönetimlerinin sosyal araştırma kurumları için de model teşkil etti. "Albert E. Jenks tarafından yönetilen benzer bir

---

⁴ "Bağlayıcı değerlerden bağımsız" ifadesi "value-free" tanımlamasının yerine kullanılmıştır. Konu için bakınız: van WILLIGEN, John. Applied Anthropology, Bergin & Garvey, Massachusetts, 1986 s: 20-21

⁵ Bureau of American Ethnology: Amerikan Etnoloji Bürosu

organizasyon Birleşik Devletler Hükümeti tarafından 1906 yılında Filipinlerde kuruldu” (Kennard ve MacGregor: 1953).

Bu dönemde etnolojik çalışmalar, çeşitli sömürgeci ülkeler tarafından da kullanıldı. Van Willigen'den (1986: 22) aktarılarak birkaç örnek vermek gerekirse: 1864'ün başlarında Hollanda koloni servisi etnolojik çalışmalara dayalı bir koloni eğitim programı geliştirdi. Aynı türde programlar Güney Afrika Birliği için 1905, Sudan için 1908, Belçika kolonileri için 1920 ve Avustralya mandasındaki Yeni Gine için 1925 yıllarında geliştirilip uygulandı.

Antropologlar bu dönemde İngilizler tarafından da sıklıkla hükümet görevlisi ya da sözleşmeli danışman olarak kullanılmışlardır. Antropologlar ve antropoloji eğitiminden geçirilmiş yöneticiler kısa dönemli sorun çözümü faaliyetlerinden uzun dönemli araştırmalarla yönetime yararlı sonuçlar elde edilmesine kadar pek çok konuda çalışmışlardır. Bu çalışmaları yürüten personel, yabancılar ofisi, koloni ofisi, Hindistan ofisi gibi sivil hükümet kademelerinde olduğu kadar İngiliz ordusunda da istihdam edilmişlerdir.

Uygulamalı etnoloji dönemi süresince, uygulamalı Antropoloji alanının pek çok dalında önemli gelişmeler olmuştur. Gelişmelerin en hızlı yaşandığı ülkeler Birleşik Devletler, İngiltere ve Hollanda'dır. Bu dönemde yaşanan gelişmeler Van Willigen'e göre (1986: 22) aşağıdaki gibi üç madde özetlenebilir:

1 Pek çok antropolog, kültür aşırı yapılanmalarda yönetim makamları için hükümetin personel yapılanmasına dâhil edildi.

2 Bazı yerlerde antropologların, yönetime kültürel bir sorunun giderilmesi için hızla toplanıp geliştirilen kültürel veri sağladıkları; bu iş için tutulan

antropologların yürüttüğü sorun çözümlemeye dair birçok kısa dönem araştırma örneği mevcuttur.

3 Antropologlarla, çeşitli sorunlu alanlarda araştırmalar yürütmek üzere yöneticilerin talebi ile de kontratlar yapılmıştır. Bu faaliyetler, ulusal ve bölgesel etnografik araştırmaları, tekil kültürlere odaklanan etnografileri ve belirlenmiş konulardaki tekil kültür etnografilerini içerir.

Bu dönem boyunca, uygulamalı antropolojinin genel çerçevesine yadsınamaz katkıları olmuştur. Antropologlar için hem istihdam hem de eğitim sektöründe alan genişlemiştir. Bu süreç boyunca antropologların ortaya koyduğu çalışmaların büyük bölümünü araştırma raporları oluşturur. Bu araştırma raporlarının önemli bir bölümünün, hükümet birimlerince sorun çözme odaklı olarak kiralanmış antropologlar tarafından üretilmiş olduğu gerçeği göz önünde tutulduğunda, yirminci yüzyılın ilk yarısındaki etnografik literatürün yaratıcısının uygulamalı antropoloji çabaları olduğu açıkça görülebilir.

Federal Servis Dönemi

Birleşik Devletlerde başlayıp bütün Dünyayı saran 1929 yılındaki ekonomik krizin⁶ hemen ardından, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönem "(1930-1945) federal servis dönemi olarak adlandırılır" (van Willigen 1986: 23). Birleşik Devletler hükümetinin antropolojik bilgiye olan gereksinmesinin artmasıyla uygulamalı alanda antropologlara açılan iş alanları inanılmaz bir hızla artmış, II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla da doruk noktasına ulaşmıştır.

---

⁶ Great Depression: Büyük depresyon

Çalışma alanlarına dâhil olduklarında kalite ve iş gücü performansını arttırdığı gözlenen antropologlar, federal servis döneminde sayısı sürekli artan ve içeriği genişleyen sorunlu alanlar ve politik sıkıntılarla ilgili olarak çalışmışlardır. Sorun çözme ile ilgili olarak, uygulamalı antropologların başlangıçtaki çalışma alanları yalnızca genel etnografi üzerinde yoğunlaşırken, daha sonraları eğitim, beslenme, kültür teması, göç, toprak mülkiyeti sorunları, su paylaşımı ve sulama gibi çok çeşitli alanlara yayılmıştır.

Yukarıda tanımlanan bu süreç, ilk bakışta yalnızca İngiltere'nin koloni coğrafyalarında ortaya çıkan gelişmelere karşılık geliyormuş gibi görünse de uygulamalı antropolojinin Birleşik Devletlerdeki gelişimini de açıklar. Yine de Foster'a göre (1969: 194), "Amerikalılarla karşılaştırıldığında İngiliz uygulamalı antropologlarının teknolojik gelişimin sosyal tarafına ilgileri görece olarak zayıftır"⁷. Bu da ufak da olsa iki yaklaşım arasındaki farkı ortaya koyar.

Bu dönemde Birleşik Devletlerde uygulamalı antropolojiye dayalı olarak kurulan araştırma birimlerinin sayısında önemli bir artış gözlenir. Bu birimlerin en önemlilerinden biri, Kızılderili Ofisi bünyesinde John Collier tarafından, bazı Kızılderili kabilelilerinin, 1934 yılında kabul edilen "Kızılderili Yeniden Yapılanma Kanunu"⁸na istinaden kendi kendilerini yönetme haklarını kullanma taleplerini yeniden değerlendirmek üzere kurulmuş olan uygulamalı antropoloji birimidir. Birimin araştırma

---

⁷ Foster'ın vurgulamaya çalıştığı, dünyanın baskın gücü olma liderliğini II. Dünya Savaşının bitmesiyle Birleşik Devletlere devretmek zorunda kalacak olan İngiltere'de, savaş öncesi dönemde uygulamalı antropoloji çalışmaları koloni coğrafyalarının daha iyi denetlenebilmesi hedeflenerek toplumsal yapı analizlerine yönlendirilirken, aynı dönemde Birleşik Devletler uygulamalı antropolojisinin teknolojik gelişimin dayattığı sosyal değişmeye ağırlık vermesidir.

⁸ Indian Reorganization Act: 1934 yılında Birleşik Devletler Senatosunda kabul edilen "Kızılderili Yeniden Yapılanma Kanunu"

konularını, Kızılderililerin iskân durumu, eğitim politikaları ve ekonomik kalkınma çabaları oluşturmaktaydı⁹. “Collier’ın antropoloji içerikli bu devlet kurumundaki görevinin, antropologların devlet kademelerindeki iş olanaklarının hızlı biçimde genişlemesinde hayati önem arz ettiği genel kabul görmektedir” (Van Willigen 1986: 24).

Hemen hemen aynı tarihlerde Kızılderili Ofisi, çeşitli Kızılderili bölgelerinde¹⁰ ekonomik kalkınma ve kaynak geliştirme çalışmaları için Birleşik Devletler Tarım Departmanı Antropologları ile bir çalışma başlatmıştır (Kennard ve Mac Gregor: 1953). Jeolog, subilimci, tarım uzmanı, toprak korumacı gibi katılımcıların da yer aldığı bu grup çevresel sorunların sosyo-kültürel yönü ile ilgili çalışmalara imza atmışlardır. Antropologların bu çerçevedeki çalışmalarından Birleşik Devletler Tarım Departmanının büyük ölçekli Rio Grande projesinde de yararlanmışlardır (Kimball ve Provinse 1942). Araştırmada Amerikan yerlileri, Meksika kökenli Amerikalılar, Avrupa kökenli Amerikalılardan oluşan yerleşimciler incelenmiş, bu grupların hangi kültürel özelliklerinin toprak kullanımı konusunu etkilediği araştırılmıştır.

Savaş yıllarında antropologların Amerikan kırsal kesim topluluklarında ortaya çıkan politik sorunların çözümü çalışmalarına katılımı giderek artmıştır. Bir kısmı Birleşik Devletler Tarım Departmanının kırsal yaşam araştırmalarında kırsal toplulukların değişim potansiyellerini incelerken, Walter Goldschmidt gibi diğerleri de yine Birleşik Devletler Tarım

⁹ Kızılderili Ofisinin bünyesinde kurulan uygulamalı antropoloji biriminin faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bakınız: COLLIER, J., “Instruction to Field Workers”, Applied Anthropology Unit, Washington D.C., 1936; MEKEEL, H. S., “An Appraisal of the Indian Reorganisation Act”, *American Anthropologists*, 46(2): 209-217, 1944; RODNICK, D., “Report on the Indian of Kansas”, *Applied Anthropology Unit Report Series*, Washington D.C., 1936

¹⁰ Kızılderili Bölgesi: Kızılderililerin kendi gelenek ve yaşam biçimlerini sürdürebilmeleri için tahsis edilmiş yarı otonom bölgeler. Indian reservation

Departmanı ve Tarım Ekonomisi Ofisinin Kaliforniya kırsal kasabalarında savaş hareketliliği ve Kaliforniya San Joaquin vadisinde tarım işletmelerinin ekonomi, politiği üzerine çalışmışlardır¹¹.

II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eden Federal Servis döneminde, buraya kadar özetlenen örneklere benzer çok sayıda araştırma yapılmasının yanı sıra, uygulamalı antropoloji disiplinin kurumları da oluşturulmuştur. 1941 yılında “Yerli Kimliği ve Yönetimi Araştırma Projesi¹²” hayata geçirilmiş, bu kapsamda Amerikan Kızılderili Kamplarında¹³ Papagao, Hopi, Navajo, Sioux ve Zuni kabileleri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Chicago Üniversitesi'nde, Endüstride İnsan İlişkileri Komitesi¹⁴ kurulmuş, çalışma koşulları ile verimlilik arasındaki ilişkileri incelemeye odaklanmıştır. Ulusal Araştırma Konseyi¹⁵ ise Margaret Mead ve Ruth Benedict'in katılımlarıyla Beslenme Alışkanlıkları Komitesi¹⁶ ve Gregory Bateson, Elliot Chapple ve Margaret Mead'in katılımlarıyla, Ulusal Moral Komitesi¹⁷ adı altında iki komite oluşturmuş. Bu komiteler, bir yandan Amerikan halkının beslenme alışkanlıkları üzerinde bilgi toplarken, bir yandan da psikoloji ve antropolojinin, savaş süresince halkın moralini yükseltmekte nasıl kullanılabileceğine ilişkin sonuçlara ulaşmaya çalışmıştır.

Antropologların bu dönemde dâhil oldukları bir başka çalışma alanı da Savaş Yeniden Yerleştirme Dairesi¹⁸ tarafından yürütülen faaliyetler

---

¹¹ Bu son çalışma Goldschmidt tarafından yayımlanmıştır. Bkz: Goldschmidt, W., “As You Sow: Three Studies in the Social Consequences of Agribusiness, Glencoe III”, The Free Press, 1947

¹² Personality and Administration Research Project: Yerli Kimliği ve Yönetimi Araştırma Projesi.

¹³ American Indian reservation: Amerikan Kızılderili Kampı

¹⁴ The Committee on Human Relations in Industry: Endüstride İnsan İlişkileri Komitesi.

¹⁵ The National Research Council: Ulusal Araştırma Konseyi

¹⁶ Committee on Food Habits : Beslenme Alışkanlıkları Komitesi

¹⁷ Committee for National Moral: Ulusal Moral Komitesi

¹⁸ The War Relocation Authority: Savaş Yeniden Yerleştirme Dairesi

olmuştur. Bu birimin çalışmalarıyla Japon kökenli Amerikan vatandaşları toplanarak savaş sonuna kadar ikamet edecekleri, ülkenin iç bölümündeki kamplara yerleştirilmişlerdir. Antropologların buradaki görevi ise kamp nüfusunun sosyal sorunlarıyla ilgilenmek ve Birleşik devletlerin savaş politikasına zarar verecek olası davranışları belirleyerek önlemek olmuştur.

Bu deneyimden elde edilen sonuçlara dayanarak, Birleşik Devletler dışında yaşayan Japonlar için de planlamalar yapılmıştır. Örneğin Savaş Danışma Ofisi¹⁹ bünyesinde Dışişleri Moral Analizleri Bölümü²⁰ kurularak Japon halkı hakkındaki istihbarat içerikli bilgileri savaş bakanlığı, hükümet ve donanmanın kullanımına sunması sağlanmıştır. Ruth Benedict'in Krizantem ve Kılıç çalışması da bu çabaların bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Smithsonian Enstitüsü de 1943 yılında bir antropoloji birimi kurarak bu çabalara dâhil olmuş, özellikle George M. Foster denetiminde tıbbi antropoloji çalışmalarına öncelik vermiştir. Ayrıca Japonlardan ele geçirilen Pasifik bölgelerinde sivilleşme ve Güney Amerika'yla ilişkiler çerçevesinde de Güney Amerika yerlileri üzerine iki kitap yayımlanmıştır.

Sonuç olarak, uygulamalı antropolojinin tarihinde en büyük atılımı yaptığı dönem tartışmasız olarak Federal Servis Dönemidir. Bu durumun başlıca nedeni Birleşik Devletler Hükümetinin 1929 ekonomik bunalımı ve II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı sorunlarla baş edebilmek için antropologların yardımına başvurmaktan başka çare bulamamasıdır. Birleşik Devletler Hükümetinin tercihi, uygulamalı antropoloji açısından, hem istihdam alanlarının gelişmesi hem de disiplinin kurumlarını oluşturarak kök salması açısından olumlu olmuştur. Hem ulusal düzeydeki projelere katılım artmış hem de antropologların profesyonel mesleki kimliklerinin tanınması

---

¹⁹ Office of War Information: Savaş Danışma Ofisi

²⁰ The Foreign Morale Analysis Division: Dışişleri Moral Analizleri Bölümü

yaygınlaşmıştır. Ancak yine de bu dönemde antropologların oynadıkları roller, uygulama politikalarının araştırılması ve eğitimcilikle sınırlı görünmektedir.

Rol-Değer Kazanma Dönemi

II. Dünya Savaşı'nın sonundan 1970'lere değin devam eden dördüncü dönem, uygulamalı antropolojinin gelişim süreci açısından bir rol genişlemesinin meydana geldiği aynı zamanda da antropologların öznel değer yargılarını işlerine yansıtmayı meşrulaştırdığı bir dönem olarak nitelenebilir. Bu dönemi diğerlerinden ayıran üç farklılık bulunmaktadır. Öncelikle "antropologların iş tanımı ilk kez bu dönemde araştırmacılık, akademisyenlik ve danışmanlık sınırlarını aşmış, yasal mevzuatta kendine bu alanların ötesinde bir yer edinmiştir" (Van Willigen, 1986: 28). Böylece antropologlar projelerde doğrudan uygulayıcı ya da arabulucu olarak çalışmaya başlamışlardır. Zaman zaman danışmanlık hizmeti verme durumundan, daha fazla sorumluluk yüklenerek doğrudan sorun çözücü durumuna terfi etmişlerdir.

İkinci farklılık disiplinin ortaya çıkışından beri devam eden, uygulayıcı antropoloğun, işini yaparken kendi değer yargılarını bir yana bırakması ve işini tarafsız bir biçimde icra etmesi geleneğinin eleştirilmeye başlamasıdır. Bu dönemde pek çok antropolog, uzun tartışmalar sonucunda, değer yargılarından bağımsız -aslında değer yargılarının gizlendiği- yaklaşımı terk ederek değer yargılarının açıkça sergilendiği bir yaklaşımı benimsemiştir²¹. Anlayışın değişmesinin nedeni, ne kadar uğraşırlarsa uğraşınlar sosyal

---

²¹ Van Willigen değer yargılarından bağımsız yaklaşım için value-implicit approach , değer yargılarının açıkça sergilendiği yaklaşım için value-explicit terimlerini kullanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: van WILLİGEN, John., "Applied Anthropology", Bergin & Garvey Massachusetts, 1986 s:29

bilimcilerin yaptıkları işi gerçek yaşamın değer sisteminden tamamen bağımsız düşünemeyecekleri, bu biçimde davranmak için kendilerini zorladıklarında da gerçek tarafsızlıkları üzerinde, ister istemez aslında var olmayan sanal bir gerçeklik yaratacak olmalarıdır. Değer yargılarının açıkça sergilendiği yaklaşım uygulamada, antropologların bir projeye başlamadan önce amaçları ve kullanılacak yöntemi belirleyecek değerleri açıkça tanımlamaları ve işverenleri ile bu konuda bir mutabakat sağlamaları anlamını taşımaktadır.

Son olarak, bu dönemde antropologların hizmet sundukları alanlar genişlemiş, her alan bir uzmanlık dalı haline gelmiştir. Uzmanlık alanı olarak gelişen her dal antropolojik bilgiyi uygulamak için ayrı ayrı yöntemler geliştirmiş, disiplini daha önce hiç olmadığı kadar çeşitlendirmiş ve antropoloğun danışmanlık yapmak yerine alanda doğrudan sorumluluk üstlenmesini gerektirmiştir.

Politika Araştırma-Oluşturma Dönemi

Uygulamalı antropolojinin son evresi ise politika araştırma oluşturma dönemi olarak adlandırılmaktadır. 1970'lerden günümüze değin devam eden bu dönem, dünyada olup biten olaylarla ilgili olarak, akademisyenler ve akademinin dışında geliştirilen uygulama politikalarının gün geçtikçe artan sayısı, önemi ve geçerliliği üzerine vurgu yapmaktadır. Vurgunun nedeni, bir önceki dönemde uygulamacıların neredeyse tamamının akademisyenlerden oluşması ve geçici olarak yürüttükleri uygulama projelerinden sonra tekrar akademiye dönmelerine karşılık yeni dönemin; akademinin dışında çalışan, danışmanlık şirketleri ya da proje ofisleri tarafından doğrudan istihdam edilen ve mesleki kariyerlerini kalıcı olarak bu biçimde planlayan yeni bir profesyonel antropolog kuşağını gerektirmesidir.

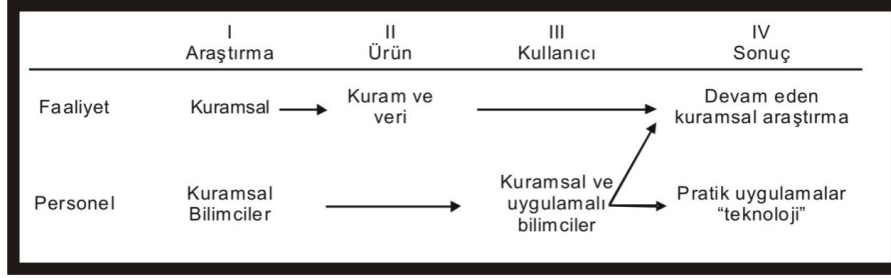
Antropologlar için yeni bir istihdam örüntüsünün oluşması, disiplinin kendi doğal gelişimi içinde yarattığı bir durum değildir. Aksine iki dış faktörle doğrudan ilişkilidir. Öncelikle mezun olan antropolog sayısı ile akademinin doğrudan önerdiği istihdam olanakları oranlandığında, yeni mezunların akademide çalışabilme şansının gittikçe azalmakta olduğu açıktır. İkinci itici faktör ise yasal mevzuatın genişlemesiyle oluşmuştur. ÇED raporlarının zorunlu hale gelmesi, sosyal dokunun korunması, sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk gibi kavramların kabul edilip ulusal geçerliliğinin tanınması gibi gelişmeler akademi dışında faaliyet gösteren profesyonel sosyal bilimcilerin istihdamını zorunlu kılmaktadır. Antropologlar da eğitimleri gereği, çoğu kez sosyoloji ve sosyal psikoloji gibi alanların uzmanlarından daha fazla rağbet görmektedirler.

Tarihsel gelişimi yukarıda özetlenen uygulamalı antropolojinin, kuramsal alandan ayrışmasının yöntem bilimsel temellerini de incelemek gerekmektedir. Kuramsal ve uygulamalı antropolojinin nasıl ayrıştığının iyi anlaşılabilmesi için de öncelikli olarak kuramsal bilim, uygulamalı bilim ayrımının bir açıklamasına gereksinim bulunmaktadır.

Bilimin temelde iki farklı yönü olduğu bilinmektedir. Bunlardan buluş ya da keşif olarak adlandırdığımız birincisi, yeni fenomenlerin ve bilinen fenomenler arasındaki ilişkilerin varsayımlar, bilimsel ilkeler ve kanunlar ileri sürülerek, araştırılması ve ortaya konması; ikincisi olan buluşlardan yararlanma ise, buluşların meyvelerinin ve sonuçlandırılmış kuramların insanlığın kullanımına sunulmasıdır. Dolayısıyla bunlardan ilki saf, temel ya da kuramsal bilim; ikincisi ise uygulamalı bilim olarak anılmaktadır.

Genel kaniya göre, insanlığın faydalanma alanlarını yaratan uygulamalı bilimler, kaynağını doğrudan buluş ve kuramdan alır. Ancak

kuram üretmez. Böylece bilimin bu iki farklı yönü, aynı sürecin iki farklı kadro tarafından yürütülen biçimleri gibi algılanır (bkz: Tablo 1).²²

Tablo 1: Uygulamalı bilimlerin güncel kavramsallaştırması

Kuramsal yönelimli bilim insanları için bilimsel verinin ve disiplinlerini karakterize eden kuramın verilen süre içindeki somut çıktısı yalnızca bir ilerleme raporu ya da çalışma alanının o ana kadar belirlenebilen koşullarının durumudur. Bu nedenle araştırmanın ürünü, yalnızca daha sonraki araştırmalara ve karşılaştırılabilir kuramlara bir atlama noktası oluşturmaktadır.

Bilginin uygulamalı bilimciler açısından heyecan verici olan tarafı ise, onu tüketim malları, sağlık hizmetleri, nakliye, iletişim, eğlence ve boş zaman aktiviteleri gibi, toplumun gereksinimleriyle kesişecek bir dile tercüme etmenin yollarını araştırmaktır. Temel bilgiyi yararlanılabilir biçime dönüştüren uygulamalı bilimciler, özgün dehalarını proje sonuçlandırma yeteneklerine dayandıran bir teknoloji

²² FOSTER, George M., "Applied Anthropology", Brown, Boston, 1969 s:40'dan alınmıştır. Tabloda kuramsal ve uygulamalı bilim arasındaki ilişki, araştırmadan kullanıma doğru bir sıralamayla ve faaliyetler ile uygulayıcı personel de dikkate alınarak açıklanmıştır. 1.ve 2. sütunlarda da görüldüğü üzere, çıktılarını yeni kuram ve bilimsel veri olan kuramsal araştırma, akademisyen kaynaklı bir çabadır. Kuram ve bilimsel verinin iki farklı kullanıcısı olan kuramsal ve uygulamalı bilimciler (sütun 3), bilimsel ürünü kendi özel ve farklı amaçları için kullanmaktadırlar (sütun 4).

üreticisi ya da bir mucit gibi düşünmekte ve soyut teoriyi yaşam standardını yükselten endüstriyel ve diğer alanlardaki mal ve hizmetlere çevirebilmektedirler.

Kuramsal ve uygulamalı antropoloji arasındaki ayrım da buradan kaynaklanmaktadır. Kuramsal antropoloji, disiplinin ilgi alanı içinde kalan konuları -genellikle de “öteki”ni- incelemenin ve anlamlandırabilmenin var olanlardan farklı ve daha güvenilir bir yolunu ararken, uygulamalı antropoloji var olan yöntemlerden yola çıkarak sosyal sorumluluk ilkesini göz ardı etmeyen, sürdürülebilir ve katılımcı çözüm projeleri geliştirmeye odaklanır. Bu nedenle de kuramsal antropoloji çalışmalarını, akademi dışındaki faaliyetlerin çıktılarını kendi çalışmalarında veri olarak kullanmaktan başka, dışarıdan bağımsız biçimde çalışır. Uygulamalı antropoloji ise aksine akademinin içinden ya da dışından gelsin, kullanabileceği her yöntemi bünyesine katarak yoluna devam eder (bkz: Tablo 2)²³.

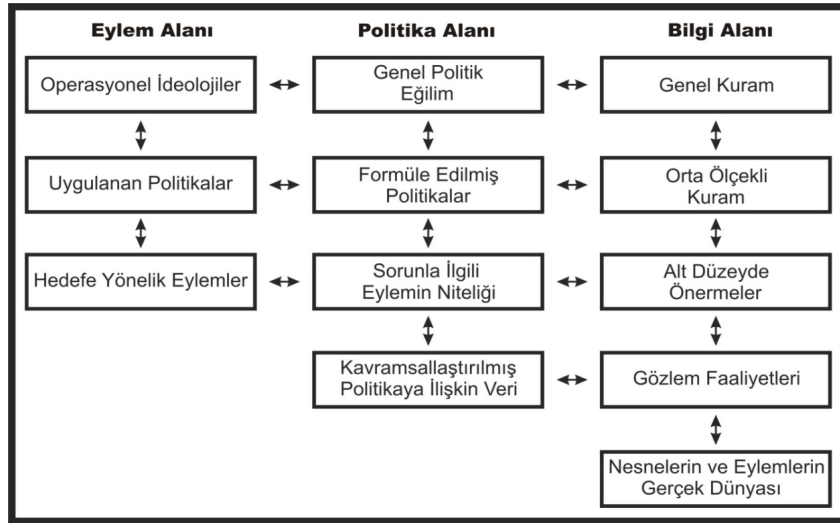
	I Araştırma Tipi	II Araştırma Seçimi	III Araştırma Finansörü	IV Ürün	V Dönüştürücü	VI Kullanıcı	VII Sonuç
FAALİYET	Saf			Kuram ve veri			Devam eden araştırma, öğretim
PERSONEL	Antropolog	Antropolog	Vakıf		Yok (Metin Yazarı?)	Antropolog, öğretmen	
FAALİYET	Uygulamalı			Sınırlı kuram ve pratik veri			İnsan davranışında değişim
PERSONEL	Antropolog	Yenilikçi organizasyon	Yenilikçi organizasyon		Uygulamalı antropolog, antropolojik danışman	İşletme personeli	

Tablo 2: Antropolojide kuramsal araştırmaya karşı uygulamalı araştırma

²³ FOSTER, George M., “Applied Anthropology”, Brown, Boston, 1969 s:44’ten alınmıştır.

Kuramsal alandan ayrışmasını yukarıda açıklanan dayanaklar üzerine temellendiren uygulamalı antropoloji, kendisine uygulama, politika ve bilgi alanlarından oluşan bir yöntem çerçevesi benimsemiştir. Bu çerçeveyi, Van Willigen (1986: 11) Tablo 3'teki gibi açıklamaktadır.

Uygulamalı antropolojiye ilişkin üzerinde durulması gereken bir başka konu da disiplinin hangi çalışma alanlarında faaliyet gösterdiği'dir. Antropoloji insana dair her şeyle ilgilendiğine göre, uygulamalı antropolojinin çalışma alanını da insan faaliyetlerinin ve bu faaliyetleri düzenleme çabalarının doğurduğu sorunların tümü olarak belirlemek yanlış olmaz. Yine de daha belirleyici olması açısından aşağıdaki gibi bir liste önermek mümkündür.

Tablo 3: Uygulamalı Antropolojinin uygulanma yöntemi

Tarım	Beşeri ilişkiler eğitimleri
Alkol ve madde kullanımı	İşgücü ve istihdam
Yayıncılık	İşletme
Kriminal, adalet ve hukuk	Askere alınma sorunları
Demografi	Beslenme
Ekonomik kalkınma	İş sağlığı ve güvenliği
Eğitim	Popülasyon denetimi
Enerji kullanımı	Halk eğitimi
Çevre	Kırsal kalkınma
Balıkçılık araştırmaları	Teknoloji transferi
Gerontoloji	Ulaşım ve taşıma
Hükümet ve kamu yönetimi	Su kaynakları yönetimi
Sağlık ve tıp	Kentsel gelişim ve iskân

Her kim tarafından ya da hangi yöntemle hayata geçirilirse geçirilsin, sonuç olarak uygulamalı antropoloji bir “toplumu yeniden şekillendirme yöntemidir”. Dolayısıyla bir uygulamalı antropoloğun mesleğini sürdürürken hangi sınırlar içinde kalması gerektiği çok önemli bir konudur. Zira var olan sosyal yapıya doğrudan sistematik bir müdahalede bulunmak, aynı zamanda fayda ve çıkar ilişkilerini yeniden düzenlemek anlamını taşımaktadır. Bu süreçte antropoloğun tamamen hakkaniyetli davranmış ve kendi vicdani hesaplaşmasını yapmış olması, işini doğru ve adil yaptığına dair yeterli bir gösterge oluşturmaz. İlkelerin bilinmesi, şeffaflık ve adil davranma zorunluluğunun uygulamaya başlamadan önce garanti altına alınması gerekir. Sonuç olarak bir uygulamalı antropolog, işverenleri, üzerinde çalıştığı topluluk, yasal yetkili kurumlar, denetçiler ve üçüncü taraflarla kuracağı ilişkileri çok sağlam temellere dayandırmalı ve net

bir biçimde tanımlamalıdır. SAA'nın²⁴ ilkeleri, iş yapma etiğini oluştururken, bir uygulamalı antropolog için yol gösterici olabilir. Aşağıdaki etik bildirgesi²⁵, cemiyetin 22. Yıllık Toplantısında oy birliği ile Kabul edilmiştir.

1. Bir uygulamalı antropolog, uygulamalarının öngörülebilir sınırları dâhilinde olmak kaydıyla, aşağıda açıklanan sorumluluklarını hakkıyla yerine getiremediği durumlarda, bir çıkar karşılığı ya da çıkarı olmaksızın profesyonel görev üstlenemez. Bu sorumlulukların birbiriyle çatışması durumunda, ifa ettiği göreve ilişkin tanımlamaların yeniden gözden geçirilmesi konusunda ısrarcı olmalıdır. Bu çatışma durumu çözümlenemiyorsa ya da yaptığı işin sonuçlarının, incelediği insanların veya antropoloji biliminin menfaatlerine zarar verecek biçimde kullanılacağından şüphelenmek için iyi bir nedeni varsa, verdiği hizmeti sona erdirmek zorundadır. Bilime karşı, bilimsel bilginin gelişmesini engelleyecek herhangi bir davranış ya da tavsiyeden sakınma sorumluluğu altındadır. Kendi çalışmalarının izini takip ederek gelecekte yapılacak çalışmalar için, ardında konuksever bir ortam bırakmakla yükümlüdür. Aşağıda açıklanacak diğer sorumluluklarına karşı gereken saygıyı göstererek, elde ettiği bilgi ve bulguları

---

²⁴ SAA: Society for Applied Anthropology, Uygulamalı Antropoloji Cemiyeti

²⁵ CLIFTON, James A., "Applied Anthropology: Readings in The Uses of The Science of Man", Houghton Mifflin Company, Boston, 1970 s: 273'den alınmıştır.

bilimsel amaçlar için ulaşılabilir kılmakla yükümlüdür. Kişisel düşüncelerini ya da hipotezlerini geçerliliği denetlenmiş bilimsel kurallar olarak sunamaz.

2. İncelediği kişinin saygınlığına ve genel anlamda esenliğine karşı saygı borcu vardır. Diğerlerinin yaşamlarının, esenliklerinin, saygınlıklarının ve öz saygılarının olumsuz etkilenmesi muhtemel olduğunda, sözü edilen etkilerin olabildiğince az olmasını teminat altına almak için ve sonuçta oluşan etkinin, uzun vadede uygulamanın hiç yapılmamasına göre daha faydalı olmasını sağlayacak yeterli hazırlığın yapılmadığı durumda, işverenin menfaatleri adına herhangi bir yönlendirici tavsiyede bulunamaz. Bilgi verenlerini korumak için, özellikle de mahremiyet durumu bilgi veren tarafından garanti altına alınamıyorsa, azami hassasiyeti göstermek zorundadır.

3. İşverenine, onun akla uygun olmayan beklentilerini yerine getireceği konusunda söz vermemeli ve onu cesaretlendirmemelidir. Ona yalnızca sahip olduğu bilimsel birikim ve yeteneklerini sunmakla yükümlüdür. Genel menfaat alanları ve sosyal yaklaşım anlayışlarının ışığında, onların kendilerine özgü amaçlarını göz önünde tutmak zorundadır. İşverenlerine, antropoloji bilimine ve incelediği insanlara karşı taşıdığı sorumlulukların gereği olarak, her işverenle açık bir anlaşma tesis etmek zorundadır.

Sonuç

Tarihsel sürecin izlenmesinden de anlaşılacağı gibi uygulamalı antropolojinin doğuşu ve gelişmesi her ne kadar Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık doğrudan bağlantılı olsa da özellikle küresel ticari organizasyonların, kültür aşırı coğrafyalarda gerçekleştirdikleri ticari faaliyetler nedeniyle, bütün dünya için önemli bir konu haline gelmiştir.

Bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de sosyal antropologların akademi dışı alanlarda faaliyet gösterme oranı her geçen gün yükselmektedir. İş gücü pazarının antropolojik bilgiyi ve antropolojik bilgiye sahip profesyonelleri sürekli daha fazla talep eder hale gelmesi, antropologlara yeni olanaklar sağlamasının yanı sıra, yeni sorunlu alanlar da ortaya çıkarmaktadır.

Bu alanların en önemlilerinden biri, iş yapma biçimine ilişkin kuralların nasıl düzenleneceği sorunudur. Yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı üzere, “kültürel bilgi toplayıcısı” durumundan karar oluşturucu ve politika belirleyici duruma ilerleyen uygulayıcı antropologlar, bütün dünyada tarihsel süreç içinde kendi mesleki örgütleri vasıtasıyla bir etik değerler bütünü üzerinde hemen hemen anlaşmışken, ülkemizde antropologlar tarafından yayımlanan etik bildirgesi bulunmamaktadır. Aslında etik bildirgesi hazırlayıp tartışmaya açacak bir meslek birliği de söz konusu değildir.

Türk antropolojisini dünyadaki örnekleriyle eşitleyebilmek için, gerek akademik dünyada çalışan, gerekse uygulayıcı antropolog olarak meslek icra eden antropologların ortak çabasıyla bu boşlukların bir an önce doldurulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Clark, B. ve van Willigen, J. (1981) "Documentation and Data Management in Applied Anthropology", *Journal of Cultural and Educational Futures* 2(2-3) s:23-27,
- CLIFTON, J. A. (1970) *Applied Anthropology: Readings in The Uses of The Science of Man*, Boston: Houghton Mifflin Company
- COLLIER, J. (1936) *Instruction to Field Workers*, Washington D.C: Applied Anthropology Unit
- FOSTER, G. (1969) *Applied Anthropology*, Boston: Brown
- GOLDSCHMİDT, W. C. (1947) *As You Sow: Three Studies in the Social Consequences of Agribusiness*, Glencoe III: The Free Press,
- HINSLEY, C. M Jr. (1976) "Amateurs and Professionals in Washington Anthropology, 1879 to 1903", *American Anthropology*
- HONIGMANN, J. (1976) *The Development of Anthropological Ideas*, Dorsay,
- KEITH, A. (1917) "How Can the Institut Best Serve the Needs of Anthropology", *Journal of the Royal Anthropological Society*, 47, 12-30,
- KENNARD, E. A. ve Mac GREGOR, G. (1953) "Applied Anthropology in Government: United States", *Anthropology Today*, Chicago: University of Chicago Press,
- KİMBALL, S. T. ve PROVİNSE, J. H. (1942) "Navaho Social Organization in Land Use Planning", *Applied Anthropology* 1:(4), 18-25
- MEKEEL, H. S. (1944) "An Appraisal of the Indian Reorganisation Act", *American Anthropologists*, 46(2), 209-217
- POWELL, J. W. (1881) *First Annual Report of the Bureau of American Ethnology*, Washington D.C: Government Printing Office
- REINING, C. C. (1962) "A Lost Period of Applied Anthropology", *American Anthropologists* 64, 593-600,
- RODNICK, D. (1936) "Report on the Indian of Kansas", *Applied Anthropology Unit Report Series*, Washington D.C
- SACHCHİDANANDA. (1972) "Planning, Development and Applied Anthropology", *Jornal of the Indian Anthropological Society* 7, 11-28,
- van WİLLİGEN, J. (1986) *Applied Anthropology*, Massachusetts: Bergin & Garvey